

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: РЕСУРСНІ РЕЗЕРВИ І РЕЗУЛЬТАТARTISTIC AND AESTHETIC COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING
OF FUTURE TEACHERS: RESOURCE RESERVES AND RESULTS

У статті розглядаються ресурсні резерви художньо-естетичної складової змісту професійної підготовки майбутніх педагогів у формуванні творчої особистості, виявляються їх можливості в забезпеченні якості університетської освіти. Встановлено, що зміст професійної підготовки майбутніх педагогів необхідно будувати виходячи з положень: педагогічна освіта має забезпечувати розвиток художньо-естетичного потенціалу особистості; зміст її має орієнтуватися на формування їх художньо-естетичної культури й здатності будувати освітній процес на основі естетики і мистецтва. Виявлено, що художньо-естетична складова професійної підготовки об'єднує: а) професійні фундаментальні знання і структурування змісту на принципах мистецтва і естетики; б) розвиток здатності майбутніх педагогів художньо-естетичного сприйняття світу і педагогічної діяльності, що слугує розумінню, відбору засобів, дій повноцінному опануванню основами естетизації освітнього процесу й педагогічного освітнього середовища; в) методичний (технологічний) конструкт; г) психолого-педагогічний інструментарій педагогічного дизайну.

Обернуті основні напрями професійної підготовки майбутнього педагога: а) аналіз, виявлення й осмислення художньо-естетичних ресурсів навчальних дисциплін, відповідних проблемному полю мистецтва і естетики та їх ресурсних можливостей в розвитку естетичного потенціалу студентів; б) вироблення світоглядних моделей організації педагогічного процесу на принципах мистецтва, естетики й художньо-естетичного сприйняття педагогічної діяльності; в) виявлення причин низького рівня художньо-естетичної культури майбутніх педагогів, їх готовності до естетичного сприйняття освітнього середовища.

Ключові слова: професійна підготовка, художньо-естетична складова, формувальні ресурси, продуктивність, інтерактивні технології, педагогічні умови.

The article considers the resource reserves of the artistic and aesthetic component of changing the professional training of future teachers in the formation of a creative personality, identifies their capabilities in ensuring the quality of university education. It is established that the content of professional training of future teachers should be carried out based on the following provisions: pedagogical education should ensure the development of the artistic and aesthetic potential of the individual; its content should focus on the formation of their artistic and aesthetic culture and the ability to build the educational process on the basis of aesthetics and art.

It is revealed that the artistic and aesthetic component of professional training combines: a) professional fundamental knowledge and structuring of content on the principles of art and aesthetics; b) development of the ability of future teachers of artistic and aesthetic perception of the world and pedagogical activity, serving the mind, selection of means, actions to fully master the basics of aestheticization of the educational process and the pedagogical educational environment; c) methodological (technological) construct; d) psychological and pedagogical tools of pedagogical design.

The main principles of professional training of the future teacher are justified: a) Analysis, identification and understanding of artistic and aesthetic resources of educational disciplines responsible for the problem field of art and aesthetics and their resource capabilities in the development of the aesthetic potential of students; b) production of ideological models of the organization of the pedagogical process based on the principles of art, aesthetics and artistic and aesthetic perception of pedagogical activity; c) identification of the reasons for the low level of artistic and aesthetic culture of future teachers, their readiness for aesthetic perception of the educational environment.

Key words: professional training, artistic and aesthetic component, formative resources, productivity, interactive technologies, pedagogical conditions.

УДК 378.147

УДК 376.5:376.334.015.3-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.14>

Балюк Л.В.,

ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва
Криворізького державного педагогічного університету

Брижата І.Г.,

ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва
Криворізького державного педагогічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема модернізації професійної підготовки майбутніх педагогів у системі університетської освіти ґрунтується на базі нових досягнень у сфері технологій передачі й засвоєння інформації. Нажаль, аналіз публікацій по проблемам підготовки сучасних педагогічних кадрів до професійної праці свідчить про недооцінку розвитку художньо-естетичної сфери особистості, її здатності до художньо-естетичного сприйняття педагогічної діяльності. Професійна підготовка в «людському

вимірі» – це процес і результат формування цільного професійного образу майбутнього педагога. У змісті цього процесу важливу роль відіграє художньо-естетичний фактор, як дійсний механізм трансляції цінностей, ідеалів, принципів і норм морально-естетичних смислів життєдіяльності, способів формування художньо-естетичної культури майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування естетичної культури майбутніх педагогів теоретично обґрунтовувалась

у роботах В. Бутенка, М. Киященка, Л. Соколової, В. Сухомлинського; культура почуттів і шляхи формування її у різних вікових ступенів вивчалися Л. Коваль, Т. Кононенко, Г. Шевченко та ін. Сьогодні назріла необхідність у теоретичному обґрунтуванні ресурсних можливостей художньо-естетичної складової професійної підготовки майбутніх педагогів як резерву якості університетської освіти.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Питання про пошук доцільного взаємозв'язку художньо-естетичної складової з фундаментальними знаннями на різних етапах опанування програмних знань є достатньо актуальним та має вихід на вирішення проблеми якості професійної підготовки майбутніх педагогів. Тому формування ресурсних можливостей художньо-естетичної складової професійної підготовки майбутніх педагогів як резерву якості в умовах університетської освіти є об'єктом дослідження.

Мета статті – обґрунтування сутності, змісту, шляхів і результатів професійної підготовки евристичної спрямованості як важливого ресурсу університетської освіти в формуванні творчої особистості педагога.

Виклад основного матеріалу. Освітній аспект професійної підготовки майбутніх педагогів є в його можливості розширити горизонти художньо-естетичного потенціалу їх особистості, індивідуальної свідомості, художньо-естетичного сприйняття педагогічної реальності, які стимулюють глибину та інтенсивність задоволення художньо-естетичних потреб суспільства й особистості. Однак, аналіз педагогічної практики дозволяє стверджувати, що модернізація педагогічної освіти сьогодні зводиться до скорочення гуманітарного циклу дисциплін, недооцінки їх художньо-естетичних можливостей в формуванні особистості майбутніх педагогів по законам духовності, естетики й мистецтва, які надихають естетично-моральним смислом технологічний аспект професійної підготовки майбутніх педагогів. Сама по собі технологія байдужа до результатів навчання, вона є заключенням освітнього циклу, логіка якого передбачає «цінності, естетику – цілі – методи».

В умовах екстремальних ситуацій, воєнних дій, міжнародних конфліктів особливу значущість набуває художньо-естетична спрямованість поглядів особистості, посилення її в структурі освіти. Сучасну ситуацію в освіті як реакцію людини на тривожні умови неможливо обмежувати лише негативними явищами. Мистецтво і естетика дозволяють знизити кризисні ситуації, забезпечують освітньо-естетичне середовище, яке впливає на світогляд, почуття і емоційний стан людини, що актуалізує необхідність збагачення художньо-естетичного потенціалу освітнього процесу і готовності педагогів до художньо-естетичного виховання

молоді, формування її готовності до сприйняття моральних норм суспільства і художньо-естетичного сприйняття освітнього середовища.

Художньо-естетична культура реалізується внутрішніми силами педагогічної системи, емоційно-естетичним потенціалом її активних суб'єктів – майбутніх педагогів, здатних забезпечити збереження, трансляцію і розвиток художньо-естетичного досвіду в освітній процес. Сьогодні все більш набуває актуальності художньо-естетичний аспект підготовки майбутніх педагогів, його спрямованість на художньо-естетичне виховання й формування морально-емоційного світогляду кожного учасника освітнього процесу. Тому професійна підготовка майбутніх педагогів не має діяти сьогодні в логіці лише предметного знання, необхідно відповідати сучасним вимогам освіти – збагачення не тільки інтелектуального, але й художньо-естетичного потенціалу особистості майбутнього педагога з тим, щоб він був здатним формувати і розвивати засобами педагогічної діяльності унікальний, людський капітал.

Важливо зміст професійної підготовки майбутніх педагогів будувати виходячи з положень: педагогічна освіта має забезпечувати розвиток художньо-естетичного потенціалу особистості майбутнього педагога; зміст її має орієнтуватися не на просту передачу предметного знання, зумовленого навчальними планами і програмами, а на формування їх художньо-естетичної культури й здатності будувати освітній процес на основі естетики і мистецтва.

Художньо-естетична складова професійної підготовки об'єднує: а) професійні фундаментальні знання і структурування змісту на принципах мистецтва і естетики; б) розвиток здатності майбутніх педагогів художньо-естетичного сприйняття світу і педагогічної діяльності, що слугує розумінню, відбору засобів, дій, повноцінному опануванню основами естетизації освітнього процесу й педагогічного освітнього середовища; в) методичний (технологічний) конструкт; г) психолого-педагогічний інструментарій педагогічного дизайну.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що однією з прогалин професійної підготовки студентів є те, що за технологізацією не дооцінюються її ресурсні художньо-естетичні резерви в формуванні педагогічного професіоналізму й забезпечення якості освіти. Орієнтація професійної підготовки на педагога-предметника все ще превалює понад орієнтацією на інноваційні пошуки в збагаченні художньо-естетичного потенціалу майбутніх педагогів в системі університетської освіти. Сьогодні важливі зміни в навчальних планах, програмах, технологіях й інструментальних засобах професійної підготовки, гармонізації їх інтелектуального й художньо-естетичного аспектів відповідно поставлених цілей, методики, що відповідає

реальним потребам системи педагогічної освіти, обліку тенденцій її розвитку й підвищення якості.

Модель майбутнього педагога зумовлює вимоги до його професійної підготовки, у змісті якої є можливості для опанування різними видами діяльності: педагогічної, художньо-естетичної, інноваційної та саморозвитку особистісно-творчого потенціалу. Продуктивність професійної підготовки обумовлюється якістю засвоєння студентом не тільки матеріалу програм, знань, умінь і навичок, але й результатами особистісного розвитку відповідно можливості сприймати художньо-естетичну педагогічну дійсність як засіб розвитку ним власного художньо-естетичного потенціалу. Без художньо-естетичної спрямованості її змісту неможливе засвоєння навчальних програм, формування художньо-естетичних поглядів на педагогічне освітнє середовище як фактору становлення творчої особистості. Художньо-естетичний світогляд майбутнього педагога залежить від сформованості ціннісного відношення до художньо-естетичного виховання і самовиховання, потреби в постійному збагаченні художньо-естетичного потенціалу їх особистості. Зміст професійної підготовки має бути спрямовано на вироблення основних функцій різних видів педагогічної діяльності, серед яких важливу роль виконують: аналіз, рефлексія, цілепокладання, планування, проектування, організація, мотивування, контроль, оцінка і комунікація.

Опанування цих функцій педагогічної діяльності, способів їх виконання забезпечує продуктивність процесуального компоненту змісту професійної підготовки. При закріпленні цих функцій важливу роль відіграє «орієнтовна основа дій» П. Гальперіна. Її зміст забезпечує якість виконання функцій, практичних дій. «Дії людини завжди проходять на тому, чи іншому рівні: дія завжди володіє тим, чи іншим ступенем узагальнення, виконується з різною повнотою операцій та різною мірою засвоєння виконання дій» [3, с.10]. Орієнтована основа, на якій формуються дії, забезпечує виконання функцій суб'єкта художньо-естетичної діяльності, при цьому знання мають діяльнісну форму, тобто форму засобів виконання дій. В ході професійної підготовки опановуються: діяльність – функції суб'єкту – способи дій.

Професійна підготовка майбутніх педагогів спрямована на формування їх як суб'єктів художньо-естетичної діяльності, коли кожний студент не пасивно навчається, а є суб'єктом власної освіти, активним учасником освітнього процесу на принципах мистецтва і естетики.

Основою цього аспекту підготовки майбутніх педагогів є мистецтво і естетика – як процес морально-духовного збагачення особистості, її розуму, волі, емоцій, правом жити й творити по законам краси. Художньо-естетична основа змісту професійної підготовки призвана виховувати

особистість, стимулювати процес становлення професійного образу педагога, підносити його художньо-естетичними критеріями. Навчальні дисципліни, збагачуючи інтелектуальний багаж студентів, одночасно виховують їх, гармонізуючі інтелектуальний і художньо-естетичний потенціал змісту програмного матеріалу, способи художньо-естетичного сприйняття педагогічної діяльності і педагогічної дійсності. Зміст професійної підготовки майбутніх педагогів має бути спрямованим на розвиток здатності студентів будувати освітній процес на принципах мистецтва і естетики, розумінні й виявленні можливостей виховного потенціалу навчальних дисциплін, використанні технологій навчання, виступаючи носієм, транслятором цінностей мистецтва і естетики, перетворюючи предметне знання в художньо-естетичні й духовні смисли, які є основою педагогічного світогляду.

При структуруванні змісту професійної підготовки необхідно акцентувати увагу на смислових цінностях, які є основою пізнання, розуміння, критичного відношення, рефлексії, мотивування, перетворення діяльності, спілкування, подолання й досягнень. Знання як інструмент практичних дій має багатокомпонентну структуру, що об'єднує в собі різні аспекти: *емоційно-ціннісний*, який забезпечує позитивне відношення до вивчаємого матеріалу; *критичний*, як основа осмислення інформації на предмет її відповідності цінностям і смислам; *рефлексивний*, що передбачає наявність власних думок, порівнянь, сумнівів, доказів; *творчий*, що забезпечує ситуацію пізнавального пошуку; *регулюючий*, обумовлений відбір, структурування та використання навчальної інформації, стимулюючий саморозвиток особистості. Знання як основа професійної підготовки є діяльнісною основою освітнього процесу. J. Mckenzie відмічає, що діяльнісна основа знань допомагає учасникам освітнього процесу «...навчитися опанувати інформацію, розуміти її, й потім використовувати при рішенні задач чи створенні нового знання» [6]. Результатом професійної підготовки є не сукупність знань, а набутий досвід, сукупність способів діяльності. О. Є. Антонова стверджує, що «професіоналізм діяльності включає в себе такі параметри особистості вихователя, які відображають її операційний аспект – володіння знаннями в дії. Тому дана підструктура містить наступні складові: теоретична і практична підготовленість вихователя для роботи з різними категоріями учнівської молоді. Теоретична підготовленість передує практичній і передбачає набуття суб'єктивно значущих знань для педагога, що створює не тільки образ проектованого виховного результату, але й образ, концептуальну модель системи засобів або технологій досягнення поставленої мети» [2, с. 7]. Тому, на її думку, діяльність є важливою складовою професійної підготовки майбутніх педагогів.

Виявлення художньо-естетичного виховного потенціалу змісту професійної підготовки майбутніх педагогів, формування їх художньо-естетичних поглядів, розвиток здатності до використання цих поглядів в педагогічній діяльності стимулює пізнання, осмислення виховних ресурсів художньо-естетичного змісту в формуванні здатності будувати освітній процес на основі принципів мистецтва, естетики, виявляти естетичну природу кожної навчальної дисципліни, створювати емоційно-естетичну атмосферу на кожному занятті, щоб майбутній педагог здатен був організувати освітній процес по законам краси, з тим, щоб інтегруватися в професійну діяльність, у світ художньо-естетичної культури.

Ще В. Зінченко стверджував, що «живе знання будується на зв'язку освіти, науки і мистецтва. Мистецтво на століття випереджає науку в пізнанні живого й особливо неживого... Мистецтво породжує інше знання. Наука розчленує, аналізує, дробить світ на дрібні осколки, які не склеюються, не компонується в цілну картину. Особливо вона досягає успіхів в своїй дезінтегрованій діяльності, вивчаючи людину. Мистецтво же зберігає світ цілним. Воно постійно нагадує науці про наявність цілісного, не осколкового світу» [4, с. 34]. Література, мистецтво, естетика збагачують особистісну сферу студентів через вплив на них художньо-естетичних засобів. Взаємодія студентів в освітньому процесі з художньо-естетичними засобами як сплав художніх і естетичних почуттів слугує могутнім стимулом виникнення нових смислів, розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів.

Реалізація художньо-естетичних ресурсів професійної підготовки майбутніх педагогів зумовлює використання технологій на принципах взаємодії і спілкування. У. Чан, Дж. Симпсон, Д. Боуд відмічають, що технології, які засновані на принципах педагогічної взаємодії, підвищують самооцінку студентів, впевненість у власних силах, допомагають у подоланні внутрішніх комплексів [7, с. 19–23]. Інтерактивні технології впливають на розвиток самостійності й хибкості мислення, формування оціночних суджень, набуття навичок комунікативної діяльності, реалізації рефлексивного процесу. Ці показники є сутнісними характеристиками суб'єктної позиції особистості. У практиці широко використовуються технології: «Майстерня майбутнього», «Робота художньо-естетичними засобами», «Інтелектуального й морального розвитку», технологія «Бінарних опозицій» та ін. Використання інтерактивних технологій створює умови для опанування майбутніми педагогами розумовими операціями, засобами моделювання, конструювання діяльності на принципах мистецтва і естетики.

Л. Білоусова акцентує увагу на використанні «скрайбінгу» як засобу візуалізації інформації за допомогою рисунка, його різних видів:

рисований – засоби, які ілюструють інформацію в час її озвучування викладачеві; апікаційний – готові зображення, що пояснюють навчальну інформацію; магнітний – магнітні установки на презентаційній магнітній дошці; комп'ютерний – спеціальні комп'ютерні програми й онлайн-сервери використання різних інструментів та матеріалів; комп'ютер, мікрофон, комп'ютерні програми для запису аудіо, відео монтажу; відео-скрайбінг – з допомогою відеозйомки ілюструється процес створення магнітного чи апікаційного скрайбінгу і допомоги спеціальних програм (Movie Maker, Pinnacle); комбінований – об'єднання рисунка з апікаційним, рисованого з магнітним, апікаційного з магнітним [1]. Ці засоби співвідносяться з естетичними і художніми засобами професійної підготовки, що збагачує емоційний настрій й психологічний комфорт студентів. Художньо-естетичний ресурс професійної підготовки є механізмом народження смислової сфери особистості, її розвитку й становлення, сходження до більш високого художньо-естетичного сприйняття педагогічної дійсності. У змісті професійної підготовки діяльність художньо-естетичної спрямованості націлена на збагачення художньо-естетичної культури майбутнього педагога: а) аналіз, виявлення й осмислення художньо-естетичних ресурсів навчальних дисциплін, відповідних проблемному полю мистецтва і естетики та їх ресурсних можливостей в розвитку естетичного потенціалу студентів; б) вироблення світоглядних моделей організації педагогічного процесу на принципах мистецтва, естетики й художньо-естетичного сприйняття педагогічної дійсності; в) виявлення причин низького рівня художньо-естетичної культури майбутніх педагогів, їх готовності до естетичного сприйняття освітнього середовища і шляхів їх подолання.

Ефективність художньо-естетичної складової професійної підготовки майбутніх педагогів досягається завдяки дотриманню таких умов: чіткість уявлень студентів про сутність художньо-естетичної культури та її ролі в професійному становленні особистості; мотивації збагачення художньо-естетичного багажу майбутніх педагогів; розвиткові художньо-естетичні здібності й здатності сприйняття у художньо-естетичному вимірі педагогічну дійсність; наявності в художньо-естетичному самовдосконаленні, залученні студентів до активної художньо-естетичної діяльності, своєчасній діагностиці рівня сформованості художньо-естетичної культури студентів.

Висновки. Таким чином, художньо-естетична складова професійної підготовки майбутніх педагогів є важливим ресурсним резервом її продуктивності в умовах університетської освіти. Вона реалізується на основі а) аналізу, виявлення й осмислення художньо-естетичних ресурсів навчальних дисциплін та їх ресурсних можливостей в розвитку художньо-естетичного потенціалу студентів; б) вироблення світоглядних моделей

організації педагогічного процесу на принципах мистецтва, естетики й художньо-естетичного сприйняття педагогічної дійсності; в) виявлення причин низького рівня художньо-естетичної культури майбутніх педагогів, їх готовності до естетичного сприйняття освітнього середовища. Модернізація професійної підготовки, надання їй художньо-естетичної спрямованості в умовах університетської освіти пов'язана з пошуком нових механізмів зміни стратегії і способів її реалізації, розвитку професійних здібностей, збагачення культурного багажу майбутніх педагогів. Перспективи подальших наукових досліджень безпосередньо полягають в розробленості таких аспектів: теоретичне обґрунтування методики і технології художньо-естетичної складової професійної підготовки на основі принципів мистецтва і естетики; вивчення резервів позааудиторної роботи в збагаченні художньо-естетичного потенціалу майбутніх педагогів; виявлення резервів емоційного фактору в розвитку художньо-естетичної культури майбутніх педагогів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білоусова, Л.І. Візуалізація навчального матеріалу з використанням технології скрайбінг у професійної діяльності вчителя. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/vizuakizatsiya-navchalnongo-materialu-zvikoristannyam-technologiyi-skraybing-u-profrssiyniy-diyalnosti-vchitelya>, 2020.
2. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
3. Максименко С. Д. Теорія поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць. 2017 (39), С. 7–18.
4. Педагогічний дизайн-ресурс якості освіти: проблеми, рішення, перспективи: кол. моногр. / за ред. Анни Клим-Клімашевської та Лідії Кондрашової. Седльце, 2022. 458 с.
5. Становлення професійного вигляду педагога в системі безперервної педагогічної освіти : кол. моногр. / за ред. Анни Клим-Клімашевської та Лідії Кондрашової. [i]WN IKRiBL. Седльце-Черкаси. 2019. 472 с.
6. McKenzie, J. Technology Literacy and Recruitment. *The Educational Technology journal*, 1993. Vol, # # 7/ March.
7. Chan, E.S.K. An Innovative Learning Approach. Integrate Peer-To-Peer Learning into Blended Learning. *International Journal of Global Education*, 2012. Vol. 1. Issue. 1.